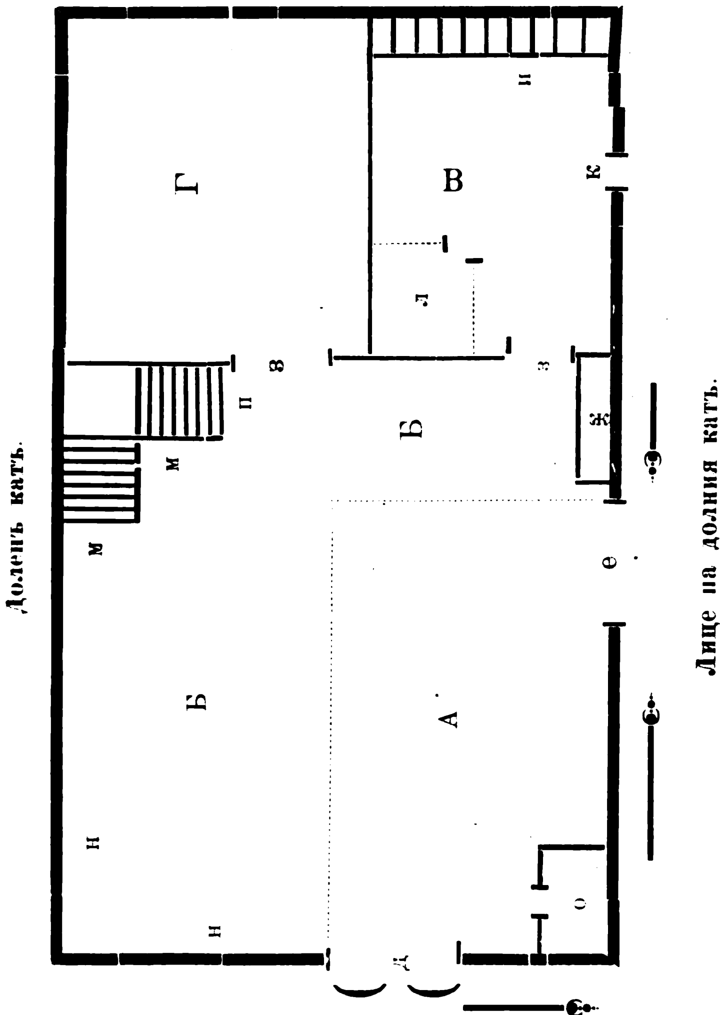
Материали за веществената култура изъ Срѣднитѣ Родопи.

Отъ Ст. Н. Шишковъ.

(Продължение отъ IV кн.).

Втори типъ-Срѣдно-Родопска кѫща.

Този типъ кѫщи изглежда да сѫ най-старият типъ, запазенъ вече на рѣдко изъ крайнитѣ селца и махал-

чини въ Ахж-челебийско, Широколжшко, Дарж-дерско и другадѣ. Въ голѣмитѣ и по-централнитѣ села тоя типъ току-речи е вече изчезналъ. Дължината на тоя видъ кжщи достига отъ 12 до 15 метра, а широчината е обикновена: 8 до 10 м. Отличава се прѣдимно отъ първия и изобщо отъ всички други по това, че половината, на която се намира и главнат входна пжтна **порта** (д), е откритъ дворъ (А), а задната и на лѣво частьта (Б, Б) не сж отдѣлени отъ него съ никаква прѣграда, а сж само подъ подътъ на горния етажъ. По тоя начинъ прѣдната открита половина (А) лѣтѣ служи за садене на дребенъ зеленчукъ, а зимѣ—за дневна почивка и мѣсто за хранене на добитъкътъ. Задната пъкъ подъ горния етажъ часть отъ тоя тъй широкъ и откритъ дворъ служи като **сушина**, дѣто се пастрятъ дървата за гориво (н, н,), станътъ за тъчене (п) до сълбата (м, м), **пеаралникат** (ж) и др. т. Въ жгълътъ (о) е пъкъ заходътъ. Стѣнитѣ и четиретѣ сж цѣли каменни, отъ които всички сж доизкарани до покривътъ, освѣнъ прѣдната (—▷), която е до една височина, додѣто е подътъ, т. е. $2^1/_2$ — 3 метра, покрита е съ плочи и служи за ограда — **харѐм** — на дворътъ. Споредъ мѣстото, на каквото е построена кжщата, харемътъ бива и по-високъ отъ обикновената височина, съ прѣдимна цѣль да не може тъй лесно да се прѣскача прѣзъ него отъ вънъ за дворътъ. Входнитѣ вратѝ (д) сж широки, двукрили и отъ здрави и дебели дъски направени. Отъ вжтрѣ се затварятъ съ **с'урм'оа** — дървена прѣчка, вградена въ стѣната. Отгорѣ има **мандàлка**, дървена прѣчка, която, като се подигне отвънъ посрѣдствомъ едно колче—**пишкàлу**— отваря се едното или и двѣтѣ крила изведнъжъ. Колчето е вързано отъ вънъ на връвчица. Освѣнъ това за прѣдизвѣстяване кжщнитѣ, когато нѣкой човѣкъ влѣзе въ дворътъ, отъ вжтрѣшна страна на портитѣ е вързано звънче и нагласено тъй, че щомъ се отвори вратата, безъ да се ще, бутва се звънчето и послѣднето издрънква. На прѣдната стѣна има още една малка еднокрила вратичка (е), прѣзъ която се отива за градината, когато главната порта непрѣменно е на

улицата. На задния край е **скàлата**, сълбата (м, м,), по която се отива за горния етажъ.

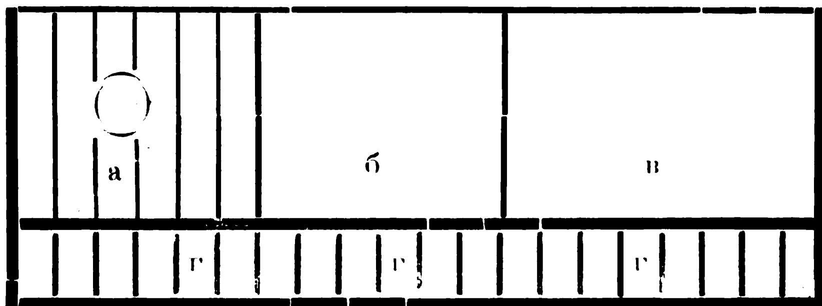
Лѣвата половина е прѣградена съ **чит'** и е раздѣлена на двѣ части: оборътъ (В) за добитъкътъ съ **пръл'уф** (к), ясли (и) и **къч'ур** (л) за телцитѣ и **мазъата** (Г) т. е. зимникътъ, дѣто се пастри зимовището. Нѣкждѣ зимникътъ е приспособенъ половината за малка зимна стаичка за живѣене, наричана въ Ахж-челебийско **нѝска коаща**.

Горенъ катъ

Лице на кжщата

За горния катъ се излиза по сълбата (м) за **пòтунът** (А). Тъкмо до сълбата е вратата (л), прѣзъ която се влиза за **плàавнеата** (Г), въ която се държи храната — **захир'оа** — за добитъкътъ (сѣно, слама, шума и пр.). Прѣдната страна на плѣвнята е обкована съ **тàл'пи** (н), разрѣдчени дъски, често пѫти къмъ горния край подъ самата стрѣха на длъжь открита досущъ за провѣтряване на храната. Плѣвнята пада надъ откритата часть отъ дворътъ. Отъ задния край на плѣвнята е вратата (м), прѣзъ която се вниса и изниса храната за добитъкътъ.

На потонътъ тъкмо до вратата на плѣвнята е **миел'никат** (в), съ издадена дъсчена ограда на вънъ и съ **ч'учу'р** — улей — надъ дворътъ, собствено надъ откритата му часть. Потонътъ къмъ дворътъ е цѣлъ откритъ отъ единъ метъръ нагорѣ отъ подътъ, както показва тукъ чертежътъ. (Миелникъ (а), **кепенцитѣ** или

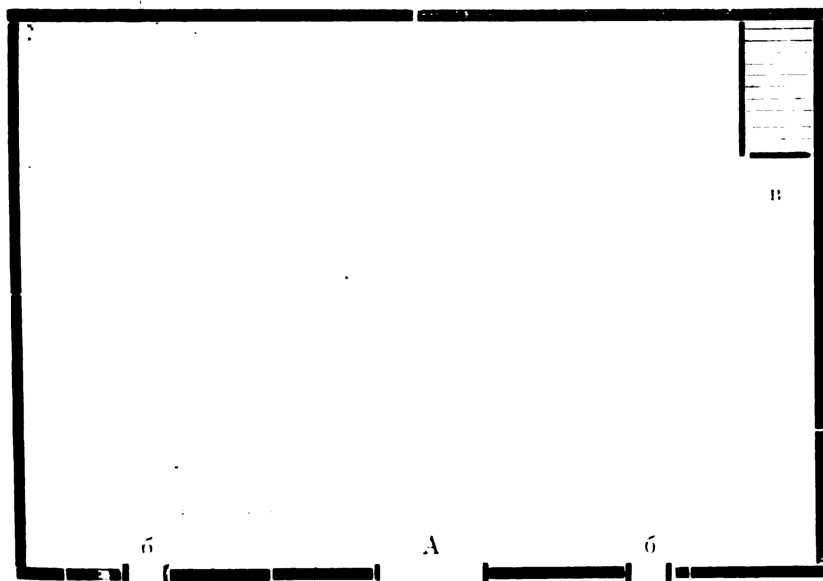
Лицето на потонътъ А

пармàцитѣ, както ги наричатъ (в, в), които сѫ цѣли открити, а отдолѣ надъ подътъ до 1 м. височина е обковато съ дъски (г, г, г). Прѣзъ вратата двойна (г, г, г) се влиза за **гòрната коаща**, т. е. сѫщинската стая, дѣто живѣе, спи, яде и работи цѣлата челядь. Въ тая стая има **мусàндри** (е), **пулѝци** (е), **дулàпеа** (з, з, з), **ȣдеар** (д) и подъ него **хамбàр'**, а на около по стѣнитѣ до на единъ човѣшки ръсть височина сѫ **рàфтувеатеа**. На едната стѣна е **угнѝщеату** съ **пиз'юл'**, пещьта (ж) и коминьтъ. Тая стая се освѣтлява съ два, а често пѫти и само съ единъ, малки прозорчета, облѣпени

зимѣ съ книга, а лѣтѣ отворени. Тѣ сѫ съ дървени прѣчки, па освѣнъ това отвѫтрѣ се притварятъ нощѣ и съ здрави дъсчени капаци. Въ **уличката** (г) е вратата за **клеᵃтоᵃт** (В), килерътъ, дѣто се пази покѫщнината, дрѣхитѣ и други под. Килерътъ е почти тъмно отдѣление, защото малкото мазгалче (к) не е достатъчно да пропуща свѣтлина. Въ нѣкои кѫщи отъ тоя типъ въ килерътъ има малка вратичка (п) съ сълба за градината и оттамъ за гората. Прѣзъ тия врата челядьта е избѣгвала въ гората, когато отъ пѫтнитѣ врата сѫ нападали еничери, кърджалии и др. въ грозното минало на Родопитѣ.

Другъ отъ 30 години насамъ и твърдѣ разпространенъ типъ кѫщи изъ Срѣднитѣ Родопи сѫ тъй наричанитѣ **дивит' бичими**, които, наистина, иматъ формата на дивитъ. Тѣ сѫ почти двоетажни кѫщи, нѣкои съ хареми, други не. (Подобенъ на тоя типъ е помѣстената илюстрация въ кн. III т. г. на „Родопски напрѣдъкъ". Чепеларски типъ на тоя видъ кѫщи г. В. Дѣчовъ е описалъ въ своято студия „Срѣд-

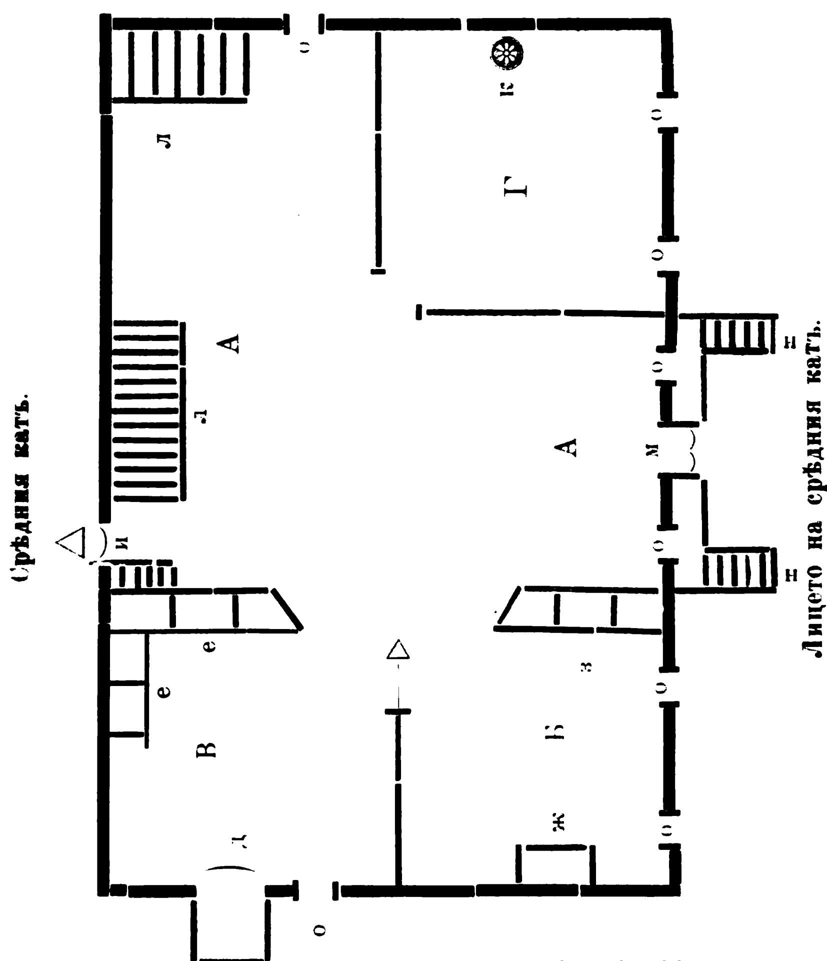
Доленъ катъ на земята.

Лицето на долния катъ.

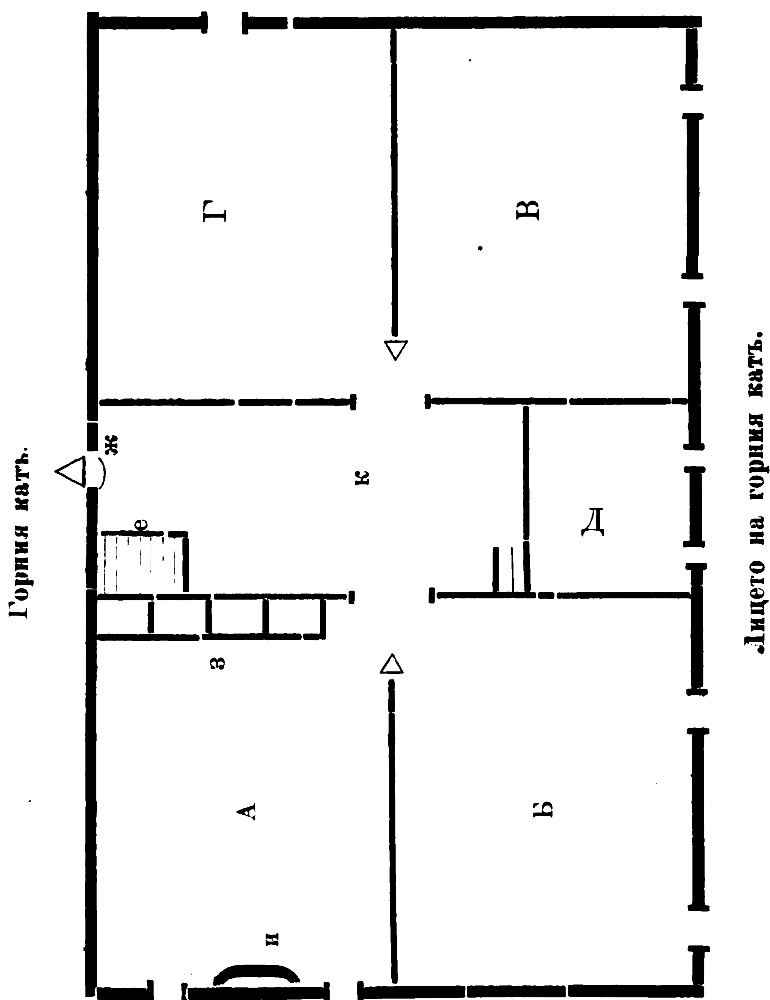
но-Родопско овчарство“ кн. XIX отъ Министерския сборникъ за нар. умотворения). Въ послѣдно врѣме почнаха да се строятъ и полумодерни градски, но все пакъ приспособени на мѣстнитѣ поминъчни условия кѫщи. Такъвъ типъ, твърдѣ распространенъ въ голѣмитѣ Ахѫ-челебийски села, показва слѣдния чертежъ.

Долниятъ катъ е на земята, на лицето му сѫ вратата (А) и малки прозорци съ желѣзни прѣчки (б, б), а на единия ѫгълъ се намира сълбата (в) за срѣдния катъ. Цѣлото пространство по-нѣкога е не раздѣлено на тоя катъ, който служи само за дърва за гориво, за сѣчи-

вата, а у кехаитѣ, абаджиитѣ и други състоятелни хора служи и за складъ на вълна, ярина, кожи и др. стоки, които искатъ влажно мѣсто, лѣтѣ хладно, а зимѣ топло

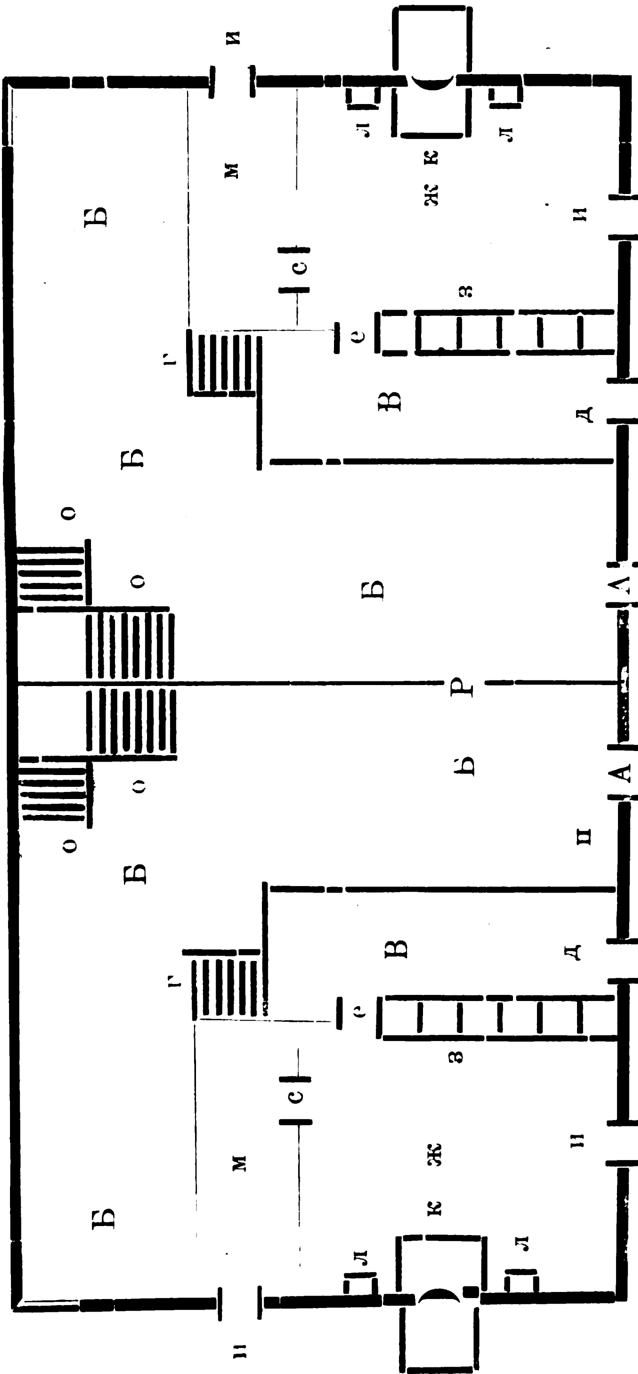
За срѣдния катъ се влиза по сълбата (н, н), която е отвънъ двойна и е надъ вратата за долния катъ. Сълбата повечето пѫти е каменна цѣлата, или пъкъ само до половината, додѣто тя не е защитена отъ стрѣхата, та кога вали дъждъ, да се мокрятъ дъскитѣ и гниятъ. Вратата на сълбата сѫ двукрили и до-

брѣ изработени, Па освѣнъ тѣхъ отъ странитѣ имъ се намиратъ и по единъ прозорецъ съ желѣзни прѣчки и съ стъкла (о). Потонътъ е широкъ и голѣмъ и въ жгълътъ (л, л) се намира сълбата вжтрѣшна за долния катъ съ единъ прозорецъ (о) за освѣтяване, а до нея друга за горния катъ. Въ другия жгълъ (и) е миелникътъ, вграденъ въ стѣната и съ долапъ при него. Останалото пространство въ срѣдния катъ е раздѣлено на три стаи, отъ които едната (В) е за готвене. Въ нея е пещьта (д), долапитѣ и мусандритѣ (е, е). Втората (Б) е тоже съ долапи и одъръ (з) за дрѣхи, покривки и постелки и огнище (ж), на което се кладе огънь.. Тая стая служи за живѣепе на челядьта и за спане; освѣтлява се отъ два прозорци. Третата стая е на другия жгълъ; вмѣсто огнище, тя има печка (к), а наоколо е съ мендерлици, добрѣ опостлани съ пъстри домашни **хàлища**—козеци — и възглавници. Това е гостната стая.

Горниятъ катъ е раздѣленъ на четире стаи, а по срѣдата както и на долния катъ е широкъ и голѣмъ потонъ—коридоръ (к). Отпрѣдъ потонътъ къмъ лицето е издигната до $^1/_2$ метъръ висока **пейка** (Д), която служи лѣтѣ като мѣсто за разхлада. На другия край на потонътъ е сълбата (е) за долния катъ, а до нея (ж) миелникътъ. Стаята (А) служи за живѣене; въ нея има огнище (и) и долапи (з). Тая стая е и спалнята за лѣтно врѣме. Втората до нея (Б) е гостната стая, а на другата половина на тоя катъ е килерътъ (Г) за дрѣхи и покжщнина, а до него е стая (В), която служи тоже било за дрѣхи, било за спалня, или пъкъ за складиране аби, шаеци и пр.

Тѣзи кжщи сж масивни каменни постройки, измазани и вънъ и вжтрѣ съ варь, хубаво изработени въ дъсчената и дървената си часть, съ голѣми и свѣтли прозорци, съ една дума твърдѣ и удобни за живѣене, па и разкошни до нѣкждѣ. Стрѣхитѣ имъ отвънъ сж обковани съ ерендосани дъсчени курнизи, или пъкъ съ варь. Плѣвнитѣ съ оборитѣ на такива кжщи сж отдѣлни постройки отъ страна или задъ тѣхъ. Често пжти отпрѣдъ иматъ голѣми и широки каменни огра-

Долния катъ на двойна кѫща.
Лицето на кѫщата.
А
Б
В
Г
Д
Е
Ж
З
И
К
Л
М
О
П
Р
С

ди, харемн, въ които се намиратъ плѣвнята, оборътъ отдѣлна стая за ратаитѣ, бояджийница (у абаджиитѣ). чердакъ за сушене на вълна, аби и др. под.

Най-послѣ да споменемъ още единъ съврѣмененъ типъ двойни кжщи, каквито често пжти строятъ двама братя за економия. Тѣхната конструкция е слѣдната.

А. А. Входни друкрили врата.— Б. Б. Б. Дворъ, дѣто въ единия жгълъ се намира дърварникътъ и нѣкои други сѣчива. — В. Малъкъ потонъ прѣдъ ниската кжща. — д. Миелникътъ, а до него често пжти се намира и станътъ. — е. Врата за ниската кжща, която служи за живѣене на челядьта зимно врѣме.—з. з. Долапи и мусандри. - л. л. Долапчета въ стѣната.— к. Огнище, коминъ и пещь. — м. Клетътъ съ мазгалъ (и). — г. Сълба малка за малкия потонъ.—о. о. Сълба за горния катъ.—п Нуждникъ и врата за оборътъ. който е подъ ниската кжща.—р. Комполукъ, т. е. малка вратчка за минаване отъ едната кжща въ другата.

(Слѣдва).